

2015: 125 jaar molen 'Fortuna' te Noordhorn

Slag bij Noordhorn (1581) herdacht in jubileumjaar

De graan- en pelmolen 'Fortuna' te Noordhorn staat de komende tijd volop in de aandacht. Deze molen is opgenomen in de tweede dag van de Tocht om de Noord, die dit jaar als thema heeft: 'Ontdek de ziel van de Groninger molen'. Bovendien bestaat in 2015 de molen 125 jaar, of liever gezegd: staat deze zo lang in Noordhorn. Dat jubileum zal groots worden gevierd met veel aandacht voor de 'Vergeten slag bij Noordhorn', die plaatsvond op 30 september 1581, waarover straks meer. Wanneer ik arriveer bij de 'Fortuna' en de molentrappen bestijg, blijkt fotograaf Elmer Spaargaren op de maalzolder druk bezig te zijn met een 'fotoshoot' van het te interviewen trio. Gesleep met 50 kilo zware meelzakken, alles wordt er aan gedaan om er een mooi plaatje van te maken. Daarna dalen we af naar de eerste zolder voor het interview met molengids Gerda Jaarsma en met de molenaars Klaas Hekker, die zich al decennialang inzet voor de molen, en Drewe Schouten. Alle drie dragen zij de 'Fortuna' een warm hart toe, wat blijkt uit hun enthousiaste verhalen.

De Noordhorner molen kent een bijzondere voorgeschiedenis. Klaas Hekker, die volgend jaar 35 jaar vrijwilliger bij en 30 jaar molenaar op de 'Fortuna' is, vertelt: "Deze molen staat volgend jaar 125 jaar op deze plek. Voor die tijd stond hij in Grijpskerk. Dat kwam zo: Grijpskerk kende omstreeks 1850 twee molens. Dat was de huidige en er was nog een molen op het terrein van aannemer Oosterhof Holman. Op een gegeven moment was er iemand die met de molenaars wou samenwerken, maar die wilden dat niet. Toen is de persoon die wou samenwerken in 1856 met een eigen molen begonnen: de 'Ida', genoemd naar de molenaarsvrouw. Uiteindelijk hebben de families van de beide andere molens de molenaar van deze derde molen uitgekocht. De 'Ida' werd vervolgens afgebroken in 1890. In Noordhorn was toen juist de

molen afgebrand en zo is de 'Ida' als 'Fortuna' opgebouwd op deze plek. Dit is de derde molen die hier staat."

Drewe: "Deze molen is eigendom van de gemeente. Ik kan niet genoeg benadrukken hoe goed deze voor de eigen molens zorgt. Er is altijd medewerking. De molen is nog helemaal operationeel. Het graan wordt geleverd door een plaatselijke boer, Nico Vermue. Dat is zijn vorm van sponsoring. Nico vindt het mooi om de molen te zien draaien en daarbij te denken dat zijn graan gemalen wordt. Jaarlijks levert hij zo'n 500 kilo. Er is ook een stichting van plaatselijke middenstanders die donateur zijn. We worden dus gesponsord door het bedrijfsleven. Dat is om kleine uitgaven, zoals de aanschaf van gereedschappen, te bekostigen of om klein onderhoud te plegen. Er zijn altijd kosten."

Drewe wijst op de diorama's die rondom ons staan met taferelen uit de Vaderlandse Geschiedenis: "Die hebben we in permanente bruikleen. Het onderhoud daarvan is voor eigen rekening. Dat betekent bijvoorbeeld dat de we kosten van € 20,- om kapotte verlichting te vervangen, zelf moeten betalen; dat bekostigen we dan uit de inkomsten van de Stichting."

'Molengek'

Alvorens over te gaan naar de plannen voor de komende tijd, nog iets over de geïnterviewden zelf. Hoe zijn ze bij deze molen betrokken geraakt? Klaas kende de molen al van 1980 toen hij vanuit Assen in Noordhorn kwam wonen. De 'Fortuna' was toen in verval. "De gemeente heeft de molen en het molenhuis destijds gekocht. Het molenhuis werd gerestaureerd en verkocht, maar toen moest de molen nog worden opgeknapt. Daarvoor werd een commissie in het leven geroepen. De leden waren afkomstig van de Historische Kring, Dorpsbelangen en de voorzitter van het plaatselijk 'Nut'. Dat was ik toentertijd. Daarnaast

VAN LINKS NAAR RECHTS: DREWE SCHOUTEN, GERDA JAARSMa, KLAAS HEKKER

waren er de molenaars en enkele andere belangstellenden. We hadden 3,5 jaar nodig om het benodigde geld voor de restauratie bijeen te krijgen. Toen die een feit was, kwam de vraag of de commissie opgeheven moest worden. We vonden dat de molen zoveel mogelijk moest draaien en hebben daarom de commissie voortgezet. Samen met Jan Wecke ben ik destijds de cursus molenaar gaan volgen. In eerste instantie heb ik die toen niet afgemaakt, maar uiteindelijk heb ik in 1985 toch het molenaarsdiploma gehaald. We zijn met vier mensen gaan lessen en daar ben ik nu nog de enige actieve molenaar van.”

Gerda noemt zich al twintig jaar ‘molengek’. Een paar jaar geleden kreeg ze meer vrije tijd en is toen volgens haar zeggen het ‘molenwereldje ingegaan’. Gerda: “Ik heb heel diep in mijn eigen binnenste gekeken: moet ik dit wel doen?, want ik doe ook nog veel andere dingen. Ik woonde toen al in Zuidhorn. Op een gegeven moment ben ik de molenaars hier gaan vragen, of ze wel iemand uit Zuidhorn als gids erbij wilden hebben. Ik werd met open armen ontvangen. Er was een vacature voor een molenaar, en zij nodigden mij uit de cursus daar voor te gaan doen, maar ik zei toen: dat beloof ik niet. Daarna ben ik eerst de cursus molengids van het Groninger Molenhuis gaan doen. Die werd betaald door de gemeente. Het is nu dik twee jaar geleden dat ik geslaagd ben. Het enige is dat ik allergisch ben voor stof, dus ik heb de mannen gewaarschuwd dat ik niet ga schoonmaken. Er zijn nu inmiddels twee molenaars in opleiding: één uit Noordhorn en één uit Zuidhorn. Het is heel mooi dat daarmee de continuïteit gewaarborgd is en ik voel niet meer de noodzaak om molenaar te worden.”

Drewe Schouten is blij dat Gerda het onderdeel PR van hem heeft overgenomen en nu zorgt voor zaken als een jaarverslag en contacten met de pers. “Dat deed ik tot dan, maar ik kom niet uit zo’n PR-nest. Gerda heeft

er echt lol in.” Drewe kwam in Noordhorn wonen dankzij een beslissing van zijn vrouw. “Drie huizen verderop [van de molen, A.B.]. Toen we alles zo’n beetje hadden ingericht, zag ik vanuit onze tuin die molen staan. Ik dacht: kom, ik ga er eens heen. Ik ben toen rondgeleid en heb gevraagd: hebben jullie belangstelling voor een goede molenaar? Vervolgens ben ik in 2007 de cursus gaan doen. Toen ik gecertificeerd molenaar was, kon ik hier helaas niet beginnen omdat de wieken stuk waren. Had ik een diploma en mocht ik zelfstandig draaien, was de molen stuk! Ik had de pé in en zocht een andere molen. Dat werd uiteindelijk ‘De Onderneming’ te Vierhuizen met Arie Groen en molengids Gea Coehoorn. Toen de ‘Fortuna’ weer helemaal operationeel was ben ik hier als molenaar aan de slag gegaan.”

Levende geschiedenis-evenement

Voor het komende jubileumjaar heeft het trio grootse plannen. Ze bekennen dat het uiteindelijk “allemaal wat uit de hand gelopen is.” Drewe: “We hadden een brief opgesteld met onze voornemens om het molenjubileum te organiseren rond het thema ‘De vergeten slag bij Noordhorn’ en die naar Provinciale Staten en de gemeente gestuurd. Op de een of andere wijze heeft het Dagblad daar lucht van gekregen en er een artikel aan gewijd. Daarop kwam een reactie van detectoramateurs die ons wilden helpen zoeken naar voorwerpen die te maken hebben met de slag. Toen volgden de amateurarcheologen die ook mee wilden doen. Het werd daarna een sneeuwbal, die zo groot werd, dat wij daarvoor intensief samenwerken met Dorpsbelangen Noordhorn en er samen de ‘Stichting Schansenkrijg Westerkwartier’ voor hebben opgericht.” Gerda vult aan: “Inmiddels doet Dorpsbelangen van Niezijl ook mee, evenals de Historische Kring Zuidhorn. We willen graag een levend geschiedenis-evenement organiseren,

dat wil zeggen dat de Slag zal worden nagespeeld door re-enactors, zoals dat ook gebeurt bij Bourtange of Heiligerlee. De groepen die dat doen, zijn zelf op ons afgekomen. We hebben daarover ook afstemming met Zoutkamp, waar ze volgend jaar weer de 'Slag om Zoutkamp' organiseren. Ook willen we een permanente tentoonstelling in de molen en een aandenken aan de Slag laten maken, zoals een plaquette of iets anders." Drewe: "Ja, en voorafgaand aan de slag willen we een hagenpreek laten houden. Dat gebeurde destijds niet voor de troepen, dan werd een gebed uitgesproken, maar een hagenpreek voor de dorpsbewoners, dat lijkt me wel iets. De dominee wil daar van harte aan meewerken en is zich al aan het voorbereiden." Klaas: "Het uitgangspunt is dat wij bewoners graag erbij willen betrekken, bijvoorbeeld door hen te vragen zelf kleding uit die tijd te maken. Je kunt die natuurlijk huren, maar het is leuker om dat zelf te doen. 'Burgerparticipatie' heet dat tegenwoordig." Gerda: "Ja, en we hebben de scholen in Zuidhorn en Niezijl gevraagd om bij de spelweken van het basisonderwijs aandacht te besteden aan de Slag. Daarnaast willen we proberen om het verhaal van de Slag als stripverhaal te laten tekenen. Ook willen we aansluiten bij het educatietraject Zuidhorn, die hopelijk ontwikkeld kan worden in het kader van Cultuureducatie met Kwaliteit Groningen. De molen heeft ten slotte ook een educatieve functie."

Klaas: "We zijn aan het inventariseren wat er allemaal mogelijk is en doen nu een haalbaarheidsonderzoek. In het najaar weten we dan wat wel en niet door kan gaan."

De vergeten slag bij Noordhorn

Op 27 en 28 september is de Tocht om de Noord, waar ook Dorpsbelangen druk mee bezig is: "Ook deze plannen zijn nog met een slag om de arm. We hebben een paar mensen voor re-enactment gevraagd en willen dan flyers uitdelen met informatie over de evenementen in 2015." Drewe: "En we willen iets doen rond een Schotse soldaat. Zowel de Staatse als de Spaansgezinde troepen hadden allerlei huurlingen in dienst. Zo was hier een groot contingent Schotten." Gerda: "We hebben al een culturele avond in het dorps huis gehad. Daar waren maar liefst 90 mensen. Ernst Taayke van het Noordelijk Archologisch Depot (NAD) vertelde daar over vondsten die onder meer bij Noordhorn waren gedaan. Het eerste deel was een verhaal van Jan van den Broek over de aanleiding tot de Slag, waarom die geleverd werd en wat er op volgde. Volgend jaar willen we graag dat iemand, bijvoorbeeld een militair historicus, aandacht besteedt aan de Slag zelf, hoe die in zijn werk ging, welke wapens de legers hadden en welke tactieken ze gebruikten. Het bijzondere van de Slag bij Noordhorn was - volgens de re-enactors - dat deze, naast die te Heiligerlee, een van de weinige 'open'

veldslagen in de Tachtigjarige Oorlog was. Verder waren het bijna altijd belegeringen, maar hier ging het om gevechten in het open veld."

Drewe, die zich verdiept heeft in de geschiedenis rond de 'Vergeten slag bij Noordhorn' geeft in het kort de achtergrond en het verloop van de strijd weer: "Op 30 september 1581 vond bij Noordhorn een slag plaats tussen Staatse troepen onder Willem Lodewijk en 'Koningsgezinde' of 'Spaanse troepen' onder Verdugo. De Staatsgezinde Friese Staten wilden Groningen bezetten omdat Verdugo Friesland bedreigde vanuit Groningen en er geregeld binnenviel. De Friezen hebben vervolgens een expeditieleger op de been gebracht en trokken via Niezijl richting Groningen. Verdugo had zich verdekt opgesteld te Noordhorn, waar ook een schans was. De molen of de molenberg daar diende als een uitkijkpunt. Dat was een standerdmolen, die op een plek stond waar nu de 'Fortuna' staat of aan het ander einde van de Langestraat. Het slagveld lag rond de oude heerweg die langs kostuummuseum 'De Gouden Leeuw' naar het westen loopt." Aanvankelijk leken de Staatsen de slag te winnen, maar dat veranderde toen Verdugo kanonnen inzette. De Spaansgezinden kregen de overhand en sloegen de Staatse troepen terug. De aanvoerders daarvan, de Watergeus Diederik van Sonoy en Willem Lodewijk van Nassau, moesten zich met hun manschappen al vechtend terugtrekken. Laatstgenoemde werd daarbij meermalen getroffen door kogels die afketsten op zijn harnas. Aan beide zijden vielen veel slachtoffers: zo'n 500 onder de Spaansgezinden en zo'n 1000 bij de Staatsen. Tot nu toe is er weinig van deze slag teruggevonden.

Groots evenement

In 1994 was ook al eens aandacht aan de Slag besteed. Historicus René van Iterson had destijds onder meer geregeld dat in de molen een pop in Schots kostuum stond. Klaas: "Dat kwam zo, Jan Wecke die destijds op deze molen zat, was goed bevriend met René van Iterson. Die zei tegen Jan: "Als je een tentoonstelling wilt voor de Molendag, zou je de Slag bij Noordhorn naar boven kunnen halen, daar heb ik wel spulletjes voor." Zo heeft Van Iterson samen met Lammert Doedens de 'Vergeten slag bij Noordhorn' ten tonele gebracht. Dat is een groot succes geworden." De veldslag blijft tot de verbeelding spreken. Toen Drewe en Klaas filosofeerden over het 125-jarig bestaan van de molen, volgend jaar, kwamen ze toch weer bij die slag terecht. Zo gaat het volgend jaar in en om de molen 'Fortuna' andermaal om de 'Slag bij Noordhorn', die daarmee steeds minder een 'vergeten' veldslag wordt. Als het aan de enthousiaste organisatoren van de Noordhorner molen en de andere partijen ligt, staat het dorp en de wijdere omgeving in september 2015 een groots evenement te wachten.